

Giorgio Di Giorgio, Carmine Di Noia // Journal of financial transformation. – 2005. – N 14. – С. 145-156.

8. On European Union macro-prudential oversight of the financial system and establishing a European Systemic Risk Board : Regulation (EU) N 1092/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.esrb.europa.eu/shared/pdf/ESRB-en.pdf?3e4d7d29ed022c2569c56493542d347e>

9. Report of the High-Level Group on Financial Supervision in the EU chaired by Jacques de Larosière [Електронний ресурс] / The de Larosière Group, Brussels, 25 February 2009. – 86 p. – Режим доступу : http://www.esrb.europa.eu/shared/pdf/de_larosiere_report_en.pdf?b5c069d57cd18ce2065ddce1cb77b5d8

10. Speyer B. Financial supervision in the EU. Incremental progress, success not ensured / Bernhard Speyer // Deutsche Bank, EU Monitor 84. – August 4, 2011. – 16 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000276501.PDF

11. The Level 3 Committees welcome the new institutional arrangements on European financial supervision : Press release / Committee of European Securities Regulators, Committee of European Banking Supervisors, Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors, 23 September 2009. – 2 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.esma.europa.eu/system/files/3L3_press_release_EC_Communication_23_September_2009.pdf

12. Trichet J.-C. The conditions for efficient global and regional macro-supervision – Key success factors in international cooperation / Jean-Claude Trichet; Keynote address at the Eurofin G20 High Level Seminar, Paris, 17 February 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.esrb.europa.eu/news/pr/2011/html/sp110217.en.html>

Ольга Сафронова,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
докторант кафедри управління
національним господарством НАДУ*

Пріоритети державного регулювання діяльності банків з іноземним капіталом на ринку корпоративного контролю України

На підставі аналізу значення транснаціональних банківських структур у розвитку глобалізаційних процесів та особливостей функціонування банків з іноземним капіталом у національній економіці в статті уточнено завдання державного регулювання їх діяльності на ринку корпоративного контролю України,

конкретизовано заходи з їх реалізації в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: механізми державного регулювання економіки, ринок корпоративного контролю, банки з іноземним капіталом, глобалізація.

Based on the analysis of value of transnational bank structures in development of processes of globalization and features of functioning of banks with a foreign capital in a national economy in the article the task of government control to their activity is specified at the market of corporate control of Ukraine, measures are specified in relation to their realization in the modern terms of manage.

Key words: mechanisms of government control of economy, market of corporate control, banks are with a foreign capital, globalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Вихідним принципом державної політики забезпечення конкурентоспроможності національної економіки традиційно вважався захист ринкових позицій компаній – національних виробників від експансії “сторонніх” іноземних корпорацій. З розвитком глобалізаційних процесів розуміння змісту політики держави у сфері здобуття і утримання конкурентних переваг національної економіки суттєво модифікується. Це пояснюється тим, що нині компанії все більше стають ланками світових мереж створення доданої вартості, а їх національна належність, хоч і зберігає значення, але вже не є абсолютним фактором під час прийняття рішень щодо надання державної допомоги. За цих обставин важливим стає не стільки підтримка державою “своїх” підприємств проти “чужих”, скільки сприяння тому, аби на території країни було локалізовано якомога більше відповідних ланок зі створення вартості – як вітчизняних, так і іноземних. Отже, здійснення державної політики забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації передбачає не лише “виращування” вітчизняних компаній, здатних стати лідерами на світовому ринку. Важливим завданням її реалізації стає формування умов для розміщення на території країни бажаних ланок глобальних мереж створення доданої вартості ТНК та “вбудовування” у відповідні ланцюжки національних виробників.

У процесі пошуку таких ланок “провідниками” часто стають транснаціональні банківські структури, які використовують зазвичай більш якісні технології ведення бізнесу і тому є фінансовими центрами “притягіння” компаній – потенційних учасників глобальних мереж зі створення вартості. Проте при проведенні цих розвідок банки з іноземним капіталом концентрують зусилля на досягненні своїх власних цілей, що далеко не завжди збігаються з пріоритетами соціально-економічного розвитку приймаючих країн. З огляду на це стратегія регулювання діяльності цих банків з боку уповноважених органів влади країн-реципієнтів певним чином трансформується: вони мають намагатися переміщувати в країну або утримувати в ній максимальну кількість маркетингових, управлінських і контрольних функцій цих банків, зіставляючи їх із потребами національної економічної безпеки. При

цьому мають враховуватися впливи діяльності іноземних банківських структур на процеси перерозподілу корпоративного контролю, адже державні інституції можуть добиватися локалізації на території своєї країни ланок створення доданої вартості як допуск ТНК на внутрішній ринок або видачі їм дозволу на придбання “місцевих” компаній. Усвідомлення цього факту актуалізує завдання уточнення пріоритетів державного регулювання діяльності банківських структур з іноземним капіталом в Україні та їх відображення при розробці заходів з реалізації Концепції забезпечення національної безпеки нашої країни у фінансовій сфері [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми застосування прийнятних механізмів державного регулювання діяльності іноземних банків на території України активно обговорюються вітчизняними дослідниками. Серед останніх публікацій, присвячених зазначеній тематиці, відзначимо роботи В.І.Гаркавенко [2], Р.В.Корнилюка, І.Б.Івасіва і О.М.Диби [3], І.О.Лютото і О.М.Юрчук [4], О.О.Чуб [5]. У цих монографіях, зокрема, детально проаналізовані переваги і можливі ризики присутності іноземного капіталу у банківській системі нашої країни, визначені доцільні заходи НБУ щодо засобів регулювання і контролю діяльності відповідних фінансово-кредитних установ. При цьому основа увага дослідників зосереджується, як правило, на питаннях визначення режиму доступу іноземних банківських структур на ринок України і впливу їх діяльності на функціонування банківського сектору національної економіки. Проблеми аналізу наслідків присутності іноземного банківського капіталу на внутрішньому ринку корпоративного контролю та його впливу на перебіг злиттів і поглинань українських компаній розглядаються згаданими авторами опосередковано.

З огляду на це *метою статті* є уточнення пріоритетних завдань державного регулювання діяльності банків з іноземним капіталом на ринку корпоративного контролю в Україні, обґрунтування комплексу заходів з їх реалізації в контексті потреб забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихід іноземних банків на ринок банківського корпоративного контролю нашої країни припадає на 1994 р., коли було відкрито 12 банків з іноземним капіталом. Їх сумарний статутний капітал становив лише 2,3% від статутного капіталу банків України, а основною спеціалізацією було здійснення операцій з державними цінними паперами [2, с. 23].

З прийняттям нової редакції Закону України “Про банки і банківську діяльність” у грудні 2000 р. були зняті обмеження на частку у статутному капіталі банку будь-якого із засновників, акціонерів (учасників), а для створення банку з іноземним капіталом чи набуття діючим банком статусу банку з іноземним капіталом було необхідно отримати лише попередній дозвіл НБУ. При цьому банком з іноземним капіталом став визнаватися банк, у

якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10% [6].

У листопаді 2006 р. до зазначеного закону були внесені зміни, що стосувалися правил доступу іноземного капіталу на ринок банківського корпоративного контролю. Зокрема, було зафіксовано, що з дня вступу України до СОТ іноземні банки можуть відкривати на території України як філії, так і представництва (раніше – тільки представництва). Створення філіалів законодавчо дозволено лише банкам з високими стандартами банківського нагляду, при цьому були встановлені вимоги щодо мінімальної величини капіталу таких банків і розміру коштів, які вони інвестують у свій український філіал. Підставою для здійснення філією іноземного банку банківської діяльності в Україні є її акредитація, яка передбачає внесення НБУ відповідного запису до Державного реєстру банків та видачі банківської ліцензії.

Водночас на законодавчому рівні було унормовано порядок здійснення ряду процедур, покликаних загальмувати появу в Україні філіалів іноземних банків. Зокрема, між НБУ і наглядовим органом країни, де зареєстрований іноземний банк, має бути укладена відповідна угода. Зрозуміло, що строки і умови укладання такого роду угод з регуляторами країн, банки яких виявлять бажання відкривати свої філіали в Україні, передбачити заздалегідь неможливо. Крім того, іноземний банк має письмово підтвердити безумовне виконання зобов'язань, які можуть виникнути у зв'язку із діяльністю його філіалу на території України. Цю вимогу провідні світові банки часто оцінюють як неприйнятну, оскільки вона може створити вкрай небажаний прецедент. Не випадково, що така організаційно-правова форма ведення банківського бізнесу, як створення іноземними банками своїх філій, не набула поширення в нашій країні [3, с. 135].

У цілому ж, оцінюючи зазначені законодавчі новації, можна визначити, що із їх прийняттям в нашій країні був запроваджений ліберальний режим функціонування іноземних банківських структур. Як результат, протягом лише 2005-2010 рр. обсяг банківських активів, що контролювалися іноземними інвесторами, зріс майже в 5 разів, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України станом на 1 січня 2011 р. досягла рівня 40,6% [7].

При цьому радикально змінилась стратегія входження іноземних банків на ринок України: якщо раніше домінувала тенденція “створення з нуля” відповідних установ, то з лібералізацією законодавства переважна частка банків з іноземною участю обрали більш швидкий спосіб – через купівлю існуючих вітчизняних банків з розгалуженими мережами територіальних відділень і філій. Так, у 2005 р. обсяг лише публічних угод банківських злиттів та поглинань за рахунок купівлі іноземними інвесторами таких системних банків, як Аваль та Укрсиббанк досяг 1,6 млрд дол. США (сумарний обсяг оголошених М&А-угод на вітчизняному ринку корпоративного контролю того року становив 7,7 млрд дол. США) [3, с. 62].

Зауважимо, що значні масштаби здійснення такого роду операцій були характерні для банківської системи України до розгортання світової фінансової кризи 2008 р. Цьому сприяло те, що ніяких додаткових регуляторних обмежень на придбання нерезидентами істотної частки вітчизняного банку українським законодавством не було встановлено – при здійсненні такого роду операцій запроваджувався, по суті, загальний режим заснування і реорганізації юридичних осіб. Регулювання діяльності іноземних і вітчизняних банків в Україні також майже не відрізнялось внаслідок дії національного режиму інвестиційної та іншої господарської діяльності, а також національного режиму валютного регулювання й справляння податків. Іноземним і вітчизняним інвесторам забезпечувався рівноправний режим, який виключав застосування заходів дискримінаційного характеру, а також передбачав умови й порядок вивозу капіталовкладень та результатів інвестиційної діяльності [2, с. 49-55; 5, с. 79].

З прийняттям у 2010 р. Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання іноземних інвестицій та кредитування” інвестиційний режим діяльності іноземних банків став навіть сприятливішим, оскільки було усунуто обмеження у видах і формах здійснення іноземних інвестицій та скасовано посилений контроль за іноземними інвестиціями з боку уповноважених державних інституцій [8].

Очікувалось, що надання такого роду преференцій дасть змогу переорієнтувати діяльність іноземних банків на кредитування вітчизняних виробників – підприємств реального сектору економіки, фінансовий стан яких стрімко погіршувався у зв’язку із кризою збуту продукції на внутрішньому і зовнішніх ринках. Проте ці сподівання не справдилися. Банки з іноземним капіталом зосередили свою увагу на ринку державних цінних паперів і кредитуванні фізичних осіб, використовуючи для цього більш дешеві ресурси материнських компаній [3, с. 83-84]. Зрозуміло, що можливість отримання швидких надприбутків за рахунок подібних операцій не стимулювала їх пошуки потенційних реальних ланок створення доданої вартості на ринку корпоративного контролю України і, відповідно, реалізації основного мотиву запровадження ліберального порядку їх функціонування.

Із скороченням можливостей отримання таких надприбутків іноземні банки почали “згортати” свою діяльність на внутрішньому ринку нашої країни шляхом розпродажу активів [3, с. 79-80; 4, с. 280]. Внаслідок цього частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків України станом на 1 грудня 2012 р. скоротилась до 39,0% [7]. Збереження цієї тенденції в найближчій перспективі, з одного боку, сприятиме концентрації банківського капіталу, оскільки покупцями активів відповідних іноземних структур найчастіше стають фінансово-кредитні установи, які діють у тих самих ринкових “нішах”. Проте, з другого боку, стрімкий відплив іноземного капіталу погіршить ситуацію із капіталізацією банківської системи України

в цілому і, головне, позбавить вітчизняні компанії реального сектору економіки шансів вчасно і з найменшими витратами приєднатися до глобальних мереж створення доданої вартості.

З урахуванням зазначених обставин доцільно переглянути пріоритети державного регулювання щодо банків із участю іноземного капіталу в нашій країні, насамперед – у частині регулювання їх діяльності на ринку корпоративного контролю. У цьому разі йдеться не про здійснення заходів, спрямованих на обмеження відпливу капіталу іноземних банків за межі території країни (відповідна практика є досить поширеною в країнах із сталими ринковими відносинами під час фінансових криз). Для країн із трансформаційною економікою, до числа яких належить Україна, встановлення такого роду обмежень може сприйматися як своєрідний індикатор “згортання” ринкових перетворень. Відповідно, з позицій реалізації стратегічних національних інтересів країн цієї групи подібні заходи є небажаними. У нашому випадку доцільно вести мову скоріше про запровадження нових підходів до організації державного регулювання процесів припливу іноземного капіталу на внутрішній ринок корпоративного контролю та здійснення контролю за їх перебігом. Уявляється, що принципове значення в цьому разі має не стільки визначення конкретних граничних норм, які визначатимуть частку участі іноземного банківського капіталу в банківській системі України, скільки установа чітких, зрозумілих і прагматичних правил його “входження” на територію нашої країни. Вони мають стати складовою загальної системи макроруденційної системи банківського нагляду і передбачати установа чітких вимог щодо надійності відповідного інвестора (для зменшення ризику допуску на ринок ненадійних інвесторів), країни походження (для гарантування належного рівня нагляду і регулювання за материнським банком, а також диверсифікації іноземної участі в банківському секторі), мети входження іноземних банків (для зменшення ризиків спекулятивної купівлі українських банків іноземними інвесторами з орієнтацією на їх подальший перепродаж).

У процесі запровадження відповідної системи банківського нагляду необхідно брати до уваги не тільки показники діяльності відповідних дочірніх банків – претендентів, але й їх материнських компаній – транснаціональних банківських структур. Ідеться, по суті, про формування повноцінної системи транскордонного консолідованого нагляду, яка передбачає доступ НБУ до інформації про зарубіжних інвесторів та споріднених осіб зазначених банків від уповноважених органів нагляду та регулювання країн базування капіталу, а також аналіз впливу діяльності кожного учасника транснаціонального холдингу на стабільність роботи дочірніх структур та філій в Україні. Невід’ємними складовими такої системи мають стати оцінка ризиків допуску на ринок різних видів іноземних банків, моніторинг їх подальшого функціонування, застосування необхідних санкцій у випадку порушення ними банківського законодавства.

Слід зазначити, що питання входження на внутрішній ринок України іноземних банків належить не лише до сфери компетенції НБУ, але й інших державних структур, зокрема Антимонопольного комітету України. Отримання дозволу АМКУ на концентрацію є обов'язковим першим етапом під час проходження дозвільної процедури іноземним інвестором. Саме на цьому етапі, на нашу думку, доцільно проводити переговори щодо умов купівлі українського банку іноземними інвесторами, формулювати і відстоювати вимоги стосовно орієнтирів подальшої діяльності відповідної банківської установи. З цією метою пропонується запровадити порядок узгодження іноземним інвестором – потенційним покупцем з АМКУ та НБУ довгострокового (принаймні на 5 років) плану розвитку банку, який купується. Критерієм установлення відповідної процедури варто зробити розмір зазначеного банку і поширити це правило на угоди купівлі контрольного пакета акцій українського банку будь-яким новим власником або групою афілійованих власників (отже, не запроваджувати дискримінаційного порядку діяльності іноземних інвесторів, що могло розцінюватися як порушення загальних правил СОТ). Складовою такого плану можуть бути зобов'язання провести протягом певного періоду на українському фондовому ринку IPO банку, що купується, або передачі цьому банку повноважень головної структури по всій мережі банку – покупця в певному регіоні тощо.

У цьому ж контексті доречним заходом, на наш погляд, могло б стати запровадження практики підписання меморандумів про наміри з іноземними компаніями, які звертаються за дозволом на покупку контрольного пакета акцій українського банку. Такий меморандум може містити зобов'язання щодо незбільшення пакета мажоритарного власника понад певну величину (наприклад 70 або 90%), підтримки лістингу акцій на українській фондовій біржі тощо. У тому чи іншому випадку можливість отримання більшої частки ринку одержують ті іноземні банківські установи, які виявляють готовність більш тісно інтегруватися в український ринок корпоративного контролю і, в остаточному підсумку, в українську економіку на засадах бажаної для нашої країни локалізації глобальних мереж створення доданої вартості.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Нині в Україні діє ліберальний режим функціонування банків з іноземною участю, який виключає застосування заходів дискримінаційного характеру при здійсненні ними основних операцій на ринку корпоративного контролю. Із розгортанням світової кризи 2008 р. для іноземних банків зменшились можливості отримання швидких надприбутків від операцій із державними цінними паперами і кредитування фізичних осіб на внутрішньому ринку України. Внаслідок цього останнім часом спостерігається тенденція щодо скорочення присутності іноземного капіталу в національній банківській системі. Це свідчить про доцільність зміни пріоритетних завдань державного регулювання діяльності іноземних банків і запровадження комп-

лексу заходів щодо їх реалізації. До числа таких заходів зараховують: установлення чітких, зрозумілих і прагматичних правил “входження” іноземного капіталу на територію нашої країни як складової системи макропруденційного банківського нагляду; формування повноцінної системи транскордонного консолідованого нагляду із забезпеченням доступу НБУ до інформації про зарубіжних інвесторів та споріднених осіб іноземних банків, що діють на території України, оцінки ризиків допуску на ринок різних видів іноземних банків та моніторингу їх подальшого функціонування тощо. Це дасть змогу локалізувати діяльність відповідних банківських установ та використати їх потенціал для потреб розміщення на території нашої країни бажаних ланок глобальних мереж створення доданої вартості. З огляду на це доцільно при розробці заходів з реалізації Концепції забезпечення національної безпеки нашої країни у фінансовій сфері зазначені пропозиції взяти до уваги.

Перспективними напрямками подальших досліджень автор статті вважає аналіз особливостей становлення ринку корпоративного контролю в країнах із трансформаційною економікою, зіставлення механізмів державного регулювання відповідних господарських процесів на прикладі країн СНД.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>

2. *Гаркавенко В. І.* Іноземний капітал у діяльності банківського сектора України: досвід минулого, уроки на майбутнє / В. І. Гаркавенко ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозування. – К. : Вид-во Ін-ту екон. та прогнозування, 2011. – 108 с.

3. *Корнилюк Р. В.* Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання : монографія / Р. В. Корнилюк, І. Б. Івасів, О. М. Диба. – К. : КНЕУ, 2012. – 234 с.

4. *Лютій І. О.* Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг : монографія / І. О. Лютій, О. М. Юрчук. – К. : Знання, 2011. – 357 с.

5. *Чуб О. О.* Банки в глобальній економіці : монографія / О. О. Чуб. – К. : КНЕУ, 2009. – 340 с.

6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%>

7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання іноземних інвестицій та кредитування : Закон України від 27 квіт. 2010 р. № 2155-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2155-17>